

families of servicemen in the conditions of the reformation of the Armed Forces of Ukraine are analyzed; Possible ways of preventing the emergence or solving of family servicemen's problems are revealed.

Keywords: servicemen, families of servicemen, livelihoods, principles, content, forms of social work with families of servicemen.

УДК 37.015.3:159.98

Неїжпана Л.С.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

В статті розглянуті засади соціально-педагогічної діяльності психологічної служби закладу освіти згідно нових нормативно-правових положень. Охарактеризовано завдання та напрями організації соціально-педагогічної діяльності у закладі загальної середньої освіти та здійснено їх порівняння з напрямками діяльності працівників психологічної служби закладу освіти. Визначено, що зміст соціально-педагогічної діяльності в закладі освіти реалізується у чотирьох базових аспектах: адміністративному, виховному, соціально-підтримувальному та методичному. Узагальнено функції, які реалізуються фахівцями психологічної служби закладу освіти. Встановлено, що метою соціально-педагогічної діяльності психологічної служби закладу освіти є формування соціально значимих особистісних якостей та навичок в учнів, батьків та педагогів, а також надання їм ресурсів, можливостей, які забезпечують повноцінну реалізацію кожним з них своїх потреб і можливостей у конкретних умовах соціального середовища.

Ключові слова: соціально-педагогічна діяльність, психологічна служба закладу освіти, заклад освіти.

На сьогодні в освітній сфері наявні невизначеності в організації соціально-педагогічної діяльності. Значна частина нормативно-правових документів, які визначають зміст соціально-педагогічної діяльності не відповідають сучасним реаліям та потребам. Існує соціальне замовлення сучасного українського суспільства на розвиток вітчизняної системи якісного та доступного психологічного супроводу освіти, соціально-педагогічної та психологічної підтримки учасників освітнього процесу. Реформи в освітній сфері, зокрема прийняття Закону України «Про освіту» та Наказ МОН «Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України», дали новий поштовх до визначання значення та змісту соціально-педагогічної діяльності в закладах освіти.

Провідні вітчизняні науковці (О. Безпалько, І. Зверєва, І. Богданова А. Капська, Т. Острянюк, Л. Штефан тощо), ґрунтовно досліджують проблему організації соціально-педагогічної діяльності з дітьми та молоддю, розглядаючи

освітню сферу діяльності соціального педагога. Викликає неабиякий інтерес пануюча серед науковців думка, що соціально-педагогічні функції у школі виконує не лише соціальний педагог, але й усі члени педагогічного колективу. Власне це й створює нерозуміння серед педагогічного колективу місії соціального педагога у школі. Тому саме визначення змісту соціально-педагогічної діяльності психологічної служби закладу освіти впливає на подальшу її реалізацію.

Мета статті полягає в аналізі змісту соціально-педагогічної діяльності в закладах освіти на сучасному етапі розвитку українського суспільства.

Вивчення й узагальнення наукових джерел підтверджує думку про те, що необхідною умовою реалізації особистісно-орієнтованого освітнього простору є наявність в закладах освіти служби, що здатна виконувати соціально-педагогічний і психологічний супровід учня в освітньому процесі. Із цією метою в закладах освіти створюються різноманітні внутрішньошкільні групи й об'єднання – психологічні, педагогічні, методичні, соціально-педагогічні та інші, які активно взаємодіють одна з одною та намагаються розв'язувати відповідні завдання в межах конкретного закладу, спираючись на викладене в нормативних документах системи освіти України. Згідно Закону України «Про освіту» у системі освіти діє психологічна служба, яка реалізує завдання психологічного забезпечення освітнього процесу в закладах освіти та соціально-педагогічного патронажу. Відтак, до складу психологічної служби закладу освіти зокрема і входять практичні психологи та соціальні педагоги.

Завдання організації соціально-педагогічної діяльності у закладі загальної середньої освіти фахівці визначають як: ефективний захист дитинства й соціально відповідальне введення підростаючої людини в соціальний інститут суспільства (А. Асмолов, В. Шпалінський та ін.); забезпечення доступної та своєчасної кваліфікованої соціально-психологічної допомоги дітям, батькам і педагогічному колективу (О. Безпалько); орієнтація на особистість, розкриття сутнісних сил дитини, надання їй комплексної соціально-психологічно-педагогічної допомоги у розв'язанні особистісних проблем, в усвідомленні себе суб'єктом власного життя (Н. Сейко); забезпечення в умовах закладу розв'язання проблем соціалізації дитини, її соціальних, соціально-педагогічних та психологічних проблем у межах її законних прав, на задоволення особистісних інтересів і потреб (О. Колесникова); здійснення соціально-психолого-педагогічного вивчення дітей для організації індивідуального підходу до них, надання соціально-психологічної допомоги дітям, батькам, учителям, створення сприятливих умов для реалізації прав дитини, проведення профілактичної роботи і роботи з первинної соціально-психологічної корекції та реабілітації (Л. Штефан) [9].

Завданнями діяльності соціального педагога, згідно Положення про психологічну службу системи освіти України від 22 травня 2018 року, є: «соціально-педагогічний супровід здобувачів освіти, колективу та мікрогруп, осіб, які потребують піклування чи перебувають у складних життєвих обставинах; здійснення просвітницької та профілактичної роботи серед учасників освітнього процесу з питань запобігання та протидії домашньому насильству, у тому числі стосовно дітей та за участю дітей, злочинності, алкоголізму, наркоманії тощо; вивчення та аналіз соціальних умов розвитку здобувачів освіти, мікроколективу

(класу чи групи), шкільного, студентського колективу в цілому, молодіжних і дитячих громадських організацій» [6, с. 8].

Враховуючи визначенні завдання, науковці (О. Безпалько, А. Капська, Л. Мельник, М. Шакурова та ін.) визначають такі напрями організації соціально-педагогічної діяльності у закладах освіти:

- аналітико-діагностичний, який спрямований на виявлення соціальних і особистих проблем учня та соціально-педагогічного впливу мікросередовища навчального закладу на вихованців шляхом спостереження, інтерв'ювання, опитування, аналізу документів тощо. Вивчення особистості дитини, особливостей її розвитку, складання соціального паспорта сім'ї вихованця; соціально-педагогічний моніторинг мікрорайону школи з метою його соціальної паспортизації;

- консультативний, що передбачає соціально-педагогічну консультацію учнів, які опинилися в кризовій життєвій ситуації, обговорення шляхів вирішення їхніх проблем, професійне самовизначення зазначеної категорії учнів, профорієнтація; консультування батьків, педагогів, класних керівників із питань вирішення соціально-педагогічних проблем дитини, створення групи підтримки;

- профілактичний, що зводиться до соціально-педагогічної профілактики й корекції відхилень у поведінці учня, спонукання до здорового способу життя колективу і кожного його члена; профілактичної роботи з учнями, які перебувають на обліку в школі або відділі зі справ неповнолітніх;

- соціально-правовий, що включає організацію соціально-психологічної та правової консультації школярів, педагогів, батьків; захист прав та інтересів дітей через дотримання положень міжнародних і вітчизняних нормативно-правових документів в умовах сім'ї та школи; виявлення дітей, яких незаконно залучено до роботи під час навчання, і вирішення питання їхньої освіти;

- методичний, який полягає в аналізі власної соціально-педагогічної діяльності з метою підвищення педагогічної майстерності; участі в роботі ради школи та методичних об'єднань класних керівників, вивченні літератури з педагогіки, соціальної педагогіки та психології, проведенні соціально-педагогічних досліджень тощо.

Для порівняння варто розглянути напрями діяльності працівників психологічної служби, які визначені у Положенні про психологічну службу системи освіти України:

- «діагностика - виявлення причин труднощів у навчанні, інтелектуальному розвитку, соціально-психологічній адаптації; вивчення та визначення індивідуальних особливостей динаміки розвитку особистості, потенційних можливостей в освітньому процесі, професійному самовизначенні;

- профілактика - своєчасне попередження відхилень у розвитку та становленні особистості, міжособистісних стосунках, запобігання конфліктним ситуаціям в освітньому процесі;

- корекція - усунення виявлених труднощів соціально-психічного розвитку здобувачів освіти, зниження ризиків проблем адаптації до освітнього середовища, схильності до залежностей та правопорушень, різних форм девіантної поведінки;

- навчальна діяльність - форма активного співробітництва, направлена на удосконалення, розвиток, формування особистості;
- консультування - багатофункціональний вид індивідуальної та групової роботи, спрямований на вирішення запитів, з якими звертаються учасники освітнього процесу;
- зв'язки з громадськістю - діяльність, спрямована на досягнення взаєморозуміння, співпрацю між окремими особами, колективами, соціальними групами, організаціями, державними органами управління;
- просвіта - формування психологічної та соціальної компетентності учасників освітнього процесу» [8, с. 11].

Як бачимо, визначені напрями діяльності психологічної служби закладу освіти відображають напрями соціально-педагогічної діяльності. Відтак, соціальний педагог закладу освіти реалізовує діагностичну, профілактичну, корекційну, консультативну, навчальну, просвітницьку діяльність та зв'язки з громадськістю.

Продовжуючи визначати зміст соціально-педагогічної діяльності варто звернути увагу на те, що робота соціального педагога в закладі освіти реалізується у чотирьох базових аспектах: адміністративному, виховному, соціально-підтримувальному та методичному.

У рамках адміністративного аспекту соціальний педагог виступає радником адміністрації школи, бере участь у прийнятті управлінських рішень, виступає посередником між адміністрацією школи, педагогічним колективом, учнями та їх батьками, очолює діяльність батьківського комітету, оформлює відповідну документацію, організовує взаємодію школи з органами управління освітою, закладами соціального захисту, охорони здоров'я тощо.

Другим аспектом діяльності соціального педагога є залученість його у виховний процес, змістовим наповненням якого є: створення сприятливих умов виховного простору; дослідження інтересів і потреб вихованців навчального закладу; виявлення несприятливих чинників, проблемних ситуацій та їх попередження; залучення учнів до соціально активної діяльності; сприяння розвитку особистого потенціалу, їх самосвідомості, самоорганізації, самовизначенню; формування особистої культури, ціннісних орієнтацій учнів; закріплення в поведінці учнів соціально визнаних норм; регулювання взаємостосунків між учнями, вчителями, батьками.

Третій аспект діяльності соціального педагога – соціально-підтримуючий, що може бути представлений як соціально-педагогічний патронаж учнів – форма адресної підтримки та надання соціальних послуг учням, які переживають кризову ситуацію і не мають можливості самотійно її подолати (соціально-педагогічна підтримка учнів, які мають труднощі в адаптації, навчанні, формуванні взаємостосунків з класним колективом, проблеми в сім'ї та інше).

Методична робота є четвертим важливим аспектом діяльності соціального педагога в школі, «в рамках якого він застосовує методики, форми, методи, технології соціально-педагогічної роботи, організовує і проводить методичні семінари із вчителями, класними керівниками, розробляє методичні рекомендації для батьків учнів, бере участь у міських, районних методичних радах» [7, с. 101].

Відтак, в Положенні про психологічну службу зазначається, що соціальний педагог закладу освіти бере участь у: роботі педагогічної ради, психолого-педагогічних консиліумів, семінарів і засідань методичних об'єднань; плануванні і реалізації завдань соціалізації здобувачів освіти, адаптації їх у новому колективі і соціальному середовищі; наданні допомоги дітям і сім'ям, що перебувають у складних життєвих обставинах або потребують посиленої педагогічної уваги чи мають особливі освітні потреби, в тому числі постраждалим від насильства та військових конфліктів.

Зміст соціально-педагогічної діяльності розкривається через функції соціального педагога. Так, функціями психологічної служби, які визначені в Положенні, є:

– «діагностично-прогностична - психолого-педагогічне вивчення чинників становлення особистості, її індивідуального розвитку;

– організаційно-методична - визначення стратегії, мети, завдань, планування діяльності психологічної служби та координація взаємодії учасників освітнього процесу;

– корекційно-розвиткова - система впливів, спрямованих на подолання визначених проблем, труднощів, шкідливих звичок, негативних емоційних станів тощо у здобувачів освіти; здійснення психолого-педагогічних заходів з метою усунення відхилень у психофізичному та інтелектуальному розвитку і поведінці, подолання різних форм девіантної поведінки; сприяння розвитку освітніх, інтелектуальних, загальних, спеціальних та соціальних здібностей, формування мотивації до освітньої діяльності у здобувачів освіти; надання психолого-педагогічної допомоги здобувачам освіти з метою адаптації до умов навчання і життєдіяльності;

– консультативна - допомога у вирішенні проблем щодо розвитку, виховання, навчання та формування психологічної і соціальної компетентності учасників освітнього процесу;

– просвітницько-профілактична - поширення психологічних знань, виявлення фактів порушення прав дитини, вжиття заходів щодо подолання негативних чинників, які впливають на життєзабезпечення дитини, її моральний та соціальний розвиток, профілактика та попередження негативних впливів;

– соціально-захисна - здійснення соціально-педагогічного супроводу учасників освітнього процесу, які опинилися у складних життєвих обставинах, перебувають у кризових ситуаціях (постраждали від соціальних, техногенних, природних катастроф, перенесли тяжкі хвороби, стреси, переселення, зазнали насильства тощо); захист конституційних прав і статусу, законних інтересів здобувачів освіти» [6, с. 9-10].

Порівняльний аналіз наукових підходів щодо функцій соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі показав, що вищезазначені функції описані більшістю науковців: О. Безпалько, І. Богдановою, Н. Заверико Л. Нікітіною, А. Капською, Н. Красновою, В. Шульгою. Крім того, деякі з них додатково визначають інші функції. Так, наприклад, Н. Заверико [2], Л. Нікітіна [5], виділяють просвітницько-виховну (або навчально-освітню) функцію, змістом якої є забезпечення соціальним педагогом впливу на поведінку дітей, сприяння

освітній і виховній діяльності всіх соціальних інститутів зони його професійного впливу. О. Безпалько [1], В. Шульга [10] описують консультативну функцію і визначають її як надання порад, рекомендацій учням, батькам, вчителям та іншим особам, які звертаються до соціального педагога. Крім того, вони обґрунтовують захисну функцію, змістовим наповненням якої є забезпечення дотримання норм охорони та захисту прав дітей і підлітків, представлення їх інтересів у різноманітних правозахисних інстанціях. Соціально-терапевтичну функцію соціального педагога визначає А. Капська. На її думку, вона спрямована на вчасне подолання кризових ситуацій та проблем дитини на основі самоусвідомлення нею відношення до себе, оточення та навколишнього середовища [3].

Як і будь-яка інша, соціально-педагогічна діяльність в закладі освіти має свої цілі і результат. У визначенні мети слід враховувати її інтегративний характер, що полягає у прагненні до єдиної мети двох рівноправних та взаємодоповнюючих складових цієї діяльності: змістовної та організаційної. Тому метою соціально-педагогічної діяльності є, з одного боку, формування соціально значимих особистісних якостей та навичок в учнів, батьків та педагогів, а з іншого боку, надання ресурсів, можливостей соціуму, які забезпечують повноцінну реалізацію кожним з них своїх потреб і можливостей у конкретних умовах. Головною метою соціально-педагогічної діяльності є формування соціальної активності особистості. Відтак, кінцевим результатом соціально-педагогічної роботи має стати певна зміна самої особистості, яка виступає об'єктом соціально-педагогічного впливу, її якісних характеристик – соціальна активність особистості. Останнє визначають як особистісну властивість, що характеризує здатність особистості самостійно засвоювати соціальний досвід, адекватно на нього реагувати і активно використовувати у своїй практичній діяльності, самостійно вирішувати власні проблеми, а по мірі накопичення і вдосконалення власного досвіду позитивно впливати на соціальне середовище, змінюючи і збагачуючи його новими потенційними можливостями більш високого рівня [5]. Результат соціально-педагогічної діяльності можна розглядати, насамперед, як результат соціального виховання – сформованість соціальної активності особистості, здатної самостійно вирішити свої життєві проблеми в теперішньому та майбутньому.

Таким чином, соціально-педагогічна діяльність в закладах освіти - необхідний, постійно розвиваючий і вдосконалюючий напрямок педагогічної діяльності, який забезпечує повноцінну соціалізацію, різнобічний розвиток, плідну взаємодію всіх учасників освітнього процесу, захист прав та інтересів дітей, соціально-психологічну підтримку вразливих категорій учнів, організацію взаємодії школи з різними соціальними інститутами.

Використана література:

1. Безпалько О. В. *Зміст та напрями професійної діяльності соціального педагога в загальноосвітніх закладах* / О. В. Безпалько // *Проблема педагогічних технологій*. – Луцьк, 2002. – Вип. 2. – С. 74–79.
2. Заверико Н. В. *Соціальна педагогіка : навч. посіб.* / Н. В. Заверико. – К. : Видавничий дім «Слово», 2011. – 240 с.

3. Капська А. Й. Соціальна педагогіка : підручник / А. Й. Капська – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 256 с.
4. Краснова Н. П. Напрями та типові технології діяльності соціального педагога в загальноосвітній школі / Н. П. Краснова // Соціальна педагогіка: теорія та практика – 2011. – № 1. – С. 71–81.
5. Никитина Л. Е. Социальный педагог в школе / Любовь Евгеньевна Никитина. – 2-е изд. – М. : Академический проект : Гаудеамус, 2003. – 112 с.
6. Наказ МОН «Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України» від 22.05.2018 №509 . Електронний ресурс: <https://drive.google.com/file/d/1kX--tmR5YnW0QmzB1W atXduf0ufMM2hB/view>
7. Пожидаєва О. В. Базові аспекти, функції та напрями діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі / О.В. Пожидаєва // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя: Психолого-педагогічні науки. – 2014. – № 4. – С. 100-105.
8. Сейко Н. А. Добročинність у сфері освіти України (XIX – початок XX століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.05 "Соціальна педагогіка" / Сейко Н. А. – Луганськ, 2009. – 46 с.
9. Штефан Л. Особливості організації соціально-педагогічної діяльності в школах України / Людмила Штефан // Витоки педагогічної майстерності. - 2016. - Випуск 17. – С. 201-208.
10. Шульга В. В. Соціальний педагог у загальноосвітньому навчальному закладі : метод. реком. / В. В. Шульга. – К. : Ніка-Центр, 2004. – 124 с.

НЕИЖПАПА ЛЮДМИЛА СТАНИСЛАВОВНА. Социально-педагогическая деятельность психологической службы образовательного учреждения.

В статье рассмотрены основы социально-педагогической деятельности психологической службы учебного заведения согласно новых нормативно-правовых положений. Охарактеризованы задачи и направления организации социально-педагогической деятельности в учреждении общего среднего образования и осуществлено их сравнение с направлениями деятельности работников психологической службы учебного заведения. Определено, что содержание социально-педагогической деятельности в учебном заведении реализуется в четырех базовых аспектах: административном, воспитательном, социально-поддерживающем и методическом. Осуществлен обзор функции, которые реализуются специалистами психологической службы учебного заведения. Установлено, что целью социально-педагогической деятельности психологической службы образовательного учреждения является формирование социально значимых личностных качеств и навыков у учащихся, родителей и педагогов, а также предоставление им ресурсов, возможностей, которые обеспечивают полноценную реализацию каждым из них своих потребностей и возможностей в конкретных условиях социального среды.

Ключевые слова: социально-педагогическая деятельность, психологическая служба учебного заведения, учебное заведение.

NEIZHPAPA LIUDMILA. *The contents of socio-pedagogical activities of psychological services of educational institutions.*

In the article, consider the basics of socio-pedagogical activities of psychological services of educational institutions according to the new regulations. Described the objectives and directions of the organization of socio-pedagogical work in the institution of secondary education and made their comparison with the activities of the employees of psychological service of educational institutions. It is determined that the contents of socio-pedagogical activities in educational institution is being implemented in four basic aspects: administrative, educational, social, and methodological support. Generalized functions that are implemented by the specialists of psychological services of educational institutions. It is established that the purpose of social pedagogical activities of psychological services of educational institutions is the formation of socially significant personal qualities and skills of pupils, parents and teachers, as well as providing them with the resources and capabilities that provides a complete implementation of each of them of their needs and opportunities in specific social environment.

Key words: socio-pedagogical activity, psychological service of the institution of education, institution of education.

УДК 37.032

Степанова О.А.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ІНІЦІАЦІЙ В ПЕДАГОГІЦІ ІУДАЇЗМУ

У статті досліджуються традиції національного виховання в релігії іудаїзму, розкривається соціально-педагогічний зміст ініціацій у формі народно-релігійного обряду бар(бат)-міцва. Педагогіка іудаїзму демонструє унікальну методіку вступу прийдешніх поколінь у соціум. Іудейська концепція «дорослості» стала закономірним результатом тривалих пошуків етносу. Аналізується соціальна практика передачі молодому поколінню ідеалів, поглядів, традицій, переконань, норм обцинного співжиття, правил суспільної поведінки, узагальнених народом Ізраїлю упродовж своєї історії на шляху формування національної свідомості нащадків задля духовної єдності поколінь. Практична ідея ритуалу бар(бат) міцва – вибудова особистісних макетів сучасної соціальної поведінки молоді без відриву від історичного національного соціального досвіду.

Ключові слова: ініціація, соціалізація, традиція, релігійний обряд, бар(бат)-міцва, ритуал.

Кожен народ з часів свого становлення сформулював оригінальні макети соціалізації неповнолітніх, традиції навчання їх з певного віку жити самостійно, незалежно, приймати вірні рішення, бути справжніми спадкоємцями народної мудрості минулих поколінь тощо. Така ретрансляція відбувається за двома